

วารสารธรรมเพื่อชีวิต

JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE

ISSN: 2822-048X

<https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

Original Research Article

The Legal Problem Under the Computer Crime Act B.E. 2550 Amendment (No. 2) B.E. 2560: Study Creating Faith or Beliefs Related to Theravada Buddhism

ปัญหากฎหมายตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2560: ศึกษาเฉพาะกรณี การสร้างศรัทธา ความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

Supot Rattanaburi^{1*}สุพจน์ รัตนบุรี^{1*}

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Supot Rattanaburi*

สุพจน์ รัตนบุรี
Mahachulalongkornrajavidyalaya
University, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Email: icontechs@gmail.com

คำสำคัญ :

พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับ
คอมพิวเตอร์, ศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท,
ระบบคอมพิวเตอร์

Keywords:

Computer Crime Act, Faith in Theravāda
Buddhism, Computer System

Article history:

Received: 25/05/2026

Revised: 25/06/2026

Accepted: 20/07/2026

Available online: 29/08/2026

How to Cite:

Rattanaburi, S. (2026). The Legal Problem Under the Computer Crime Act B.E. 2550 Amendment (No. 2) B.E. 2560: Study Creating Faith or Beliefs Related to Theravada Buddhism. *Journal Dhamma for Life*, 32(4), 423-441.

ABSTRACT

This research examines the relationship between the formation of faith and religious beliefs in Buddhism and the enforcement of the computer-Related Crime Act (No. 2) B.E. 2560 (2017), particularly in relation to the dissemination or distortion of information that may affect religious beliefs, public morality, and freedom of expression. The study had four objectives: (1) to examine concepts and theories concerning the formation of Buddhist faith and religious beliefs, as well as concepts relating to computer-related offenses; (2) to examine relevant Thai and foreign laws and Supreme Court judgments; (3) to analyze and compare these principles with the provisions of the Computer-Related Crime Act (No. 2) B.E. 2560 and other relevant laws; and (4) to propose recommendations for improving the legal framework to ensure its appropriateness and compatibility with the digital social context. The study employed a qualitative research approach using documentary research. The data sources comprised primary documents, including the Constitution, statutes, codes, ministerial regulations, and relevant Supreme Court judgments, as well as secondary sources, including books, textbooks, academic articles, research studies, and legal documents from Thailand and other jurisdictions. The research instruments consisted of a document-recording and analytical framework. Data were analyzed using content analysis and comparative legal analysis.

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai Journal Citation Index Centre

<https://soo8.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index>

The findings indicate that the Council of Europe Convention on Cybercrime 2001 (Budapest Convention) constitutes an important international framework for protecting computer systems and data and facilitating international cooperation. Nevertheless, Thai law remains subject to limitations concerning the definition and interpretation of criminal elements relating to the distortion or dissemination of information that may affect religious beliefs, particularly where a balance must be achieved between the protection of morality and social values and the constitutional right to freedom of expression. The study therefore recommends clarifying the relevant legal criteria and emphasizing demonstrable harm arising from unlawful conduct. The application of criminal law principles and proportionate preventive measures should also be strengthened to address potential harm to society while maintaining the principles of the rule of law, fundamental freedoms, and the realities of the digital society.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับการบังคับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 โดยเฉพาะประเด็นการเผยแพร่หรือบิดเบือนข้อมูลที่อาจส่งผลกระทบต่อหลักความเชื่อทางศาสนา ศีลธรรมอันดีของประชาชน และเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น งานวิจัยมีวัตถุประสงค์ 4 ประการ ได้แก่ (1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับความผิดทางคอมพิวเตอร์ (2) ศึกษากฎหมายไทย กฎหมายต่างประเทศ และคำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวข้อง (3) วิเคราะห์และเปรียบเทียบหลักการดังกล่าวกับบทบัญญัติของพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และ (4) เสนอแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทสังคมดิจิทัล การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร แหล่งข้อมูลประกอบด้วยเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ รัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ ประมวลกฎหมาย กฎกระทรวง และคำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ งานวิจัย และเอกสารทางกฎหมายทั้งในประเทศและต่างประเทศ เครื่องมือในการวิจัยคือแบบบันทึกและวิเคราะห์เอกสาร โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ

ผลการวิจัยพบว่า อนุสัญญาของสภายุโรปว่าด้วยอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ ค.ศ. 2001 (Budapest Convention) เป็นกรอบมาตรฐานสำคัญสำหรับการคุ้มครองระบบและข้อมูลคอมพิวเตอร์และการประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ อย่างไรก็ตาม กฎหมายไทยยังมีข้อจำกัดในการกำหนดและตีความองค์ประกอบความผิดที่เกี่ยวข้องกับการบิดเบือนหรือเผยแพร่ข้อมูลซึ่งอาจกระทบต่อความเชื่อทางศาสนา โดยเฉพาะในกรณี

ที่ต้องสร้างดุลยภาพระหว่างการคุ้มครองศีลธรรมและคุณค่าทางสังคมกับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น ดังนั้น ควรปรับปรุงหลักเกณฑ์ทางกฎหมายให้มีความชัดเจนและคำนึงถึงความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจริง พร้อมประยุกต์ใช้หลักกฎหมายอาญาและมาตรการที่มุ่งป้องกันอันตรายต่อสังคมอย่างได้สัดส่วน เพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายสอดคล้องกับหลักนิติธรรม สิทธิเสรีภาพ และบริบทของสังคมดิจิทัล

บทนำ

พระพุทธศาสนากับสังคมไทยมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดมาอย่างยาวนาน โดยมีบทบาทสำคัญต่อค่านิยม วัฒนธรรม วิถีชีวิต และการจัดระเบียบทางสังคม ตลอดจนมีความสัมพันธ์กับโครงสร้างและการบริหารจัดการ คณะสงฆ์ไทยที่จำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2550) ขณะเดียวกัน หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจ การปฏิบัติตามหลักธรรม และการสร้างศรัทธาบนพื้นฐานของความเข้าใจในพระรัตนตรัยและหลักคำสอน อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีได้ส่งผลให้รูปแบบการแสดงออก การสื่อสาร และการบริโภคความเชื่อทางศาสนาเปลี่ยนแปลงและมีความซับซ้อนมากขึ้น ปรากฏการณ์สำคัญประการหนึ่งคือ “พุทธพาณิชย์” โดยเฉพาะการซื้อขายและเช่าบูชาพระเครื่องและวัตถุมงคล ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางศาสนากับมิติทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการสร้างความหมายทางสังคมของวัตถุแห่งศรัทธา (Srichampa, 2014; lamkhorpong & Kosuta, 2022) ขณะเดียวกัน การขยายตัวของตลาดพระเครื่องและวัตถุมงคลสู่ผู้บริโภคในระดับนานาชาติแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่วัตถุแห่งความศรัทธาถูกทำให้เป็นสินค้าและเชื่อมโยงกับเครือข่ายทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในวงกว้าง (Naepimai & Chaisingkananont, 2023) ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงมิได้เป็นเพียงประเด็นด้านศาสนาหรือเศรษฐกิจ หากแต่เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองประชาชน การใช้ความเชื่อเพื่อแสวงหาประโยชน์ และความเหมาะสมของกลไกทางกฎหมายในการกำกับกิจกรรมดังกล่าว โดยเฉพาะเมื่อการซื้อขายและการเผยแพร่ข้อมูลได้เคลื่อนเข้าสู่พื้นที่ดิจิทัล (วิริยกุล เกิดในมงคล, 2565) การเปลี่ยนผ่านสู่สังคมดิจิทัลทำให้สื่อสังคมออนไลน์กลายเป็นพื้นที่สำคัญในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา การสร้างและเผยแพร่ความเชื่อ ตลอดจนการประชาสัมพันธ์และซื้อขายพระเครื่องและวัตถุมงคล เทคโนโลยีจึงมีทั้งศักยภาพในการขยายการเข้าถึงหลักธรรมและสร้างการเรียนรู้ทางศาสนา และในขณะเดียวกันก็เปิดช่องให้เกิดการเผยแพร่ข้อมูลที่คลาดเคลื่อน การบิดเบือนคำสอน การสร้างความเข้าใจผิด และการใช้ความเชื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ (พระครูปลัดปัญญาวรรณ, 2563; สุริยา งามประเสริฐ, 2564) โดยเฉพาะลักษณะของสื่อสังคมออนไลน์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ใช้สามารถผลิต เผยแพร่ และส่งต่อข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งมีส่วนทำให้ภูมิทัศน์ทางศาสนาและรูปแบบการปฏิบัติทางศาสนาเปลี่ยนแปลงไป (Agarwal & Jones, 2022) ประเด็นดังกล่าวนำไปสู่ปัญหาสำคัญว่า การเผยแพร่เนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อและศรัทธาทางพระพุทธศาสนาผ่านระบบออนไลน์ควรอยู่ภายใต้ขอบเขตและกลไกทางกฎหมายเพียงใด โดยเฉพาะกรณีที่ข้อมูลดังกล่าวมีลักษณะเป็นเท็จ บิดเบือน หรือถูกนำไปใช้เพื่อแสวงหาประโยชน์จากประชาชน

พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และที่แก้ไขเพิ่มเติมโดยฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 เป็นกฎหมายสำคัญที่กำหนดความรับผิดชอบเกี่ยวกับการนำข้อมูลเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์และการกระทำบางประการที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลคอมพิวเตอร์ อย่างไรก็ตาม การนำบทบัญญัติดังกล่าวมาปรับใช้กับกรณีการเผยแพร่เนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอาจมีข้อจำกัดในด้านการตีความองค์ประกอบความผิด การจำแนกระหว่าง “ความเชื่อ” กับ “ข้อเท็จจริง” การพิสูจน์ความเสียหาย ตลอดจนการกำหนดขอบเขตความรับผิดของผู้เผยแพร่ข้อมูล ทั้งยังต้องคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการสื่อสารของประชาชน

เมื่อพิจารณางานศึกษาที่ผ่านมา พบว่าองค์ความรู้ส่วนหนึ่งมุ่งศึกษาพุทธพาณิชย์ในมิติทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ขณะที่อีกส่วนให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และปัญหาการเผยแพร่ข้อมูลที่คลาดเคลื่อน (Srichampa, 2014; lamkhorpong & Kosuta, 2022; Agarwal & Jones, 2022) รวมทั้งมีการศึกษาประเด็นการแสวงหาประโยชน์จากความเชื่อผ่านระบบออนไลน์ (วีรยุทธ เกิดในมงคล, 2565) อย่างไรก็ตาม ยังปรากฏช่องว่างขององค์ความรู้ในประเด็นที่เชื่อมโยง ศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเถรวาทกับพุทธพาณิชย์ การเผยแพร่ข้อมูลผ่านระบบออนไลน์ และการบังคับใช้กฎหมายคอมพิวเตอร์ ในลักษณะบูรณาการ โดยเฉพาะการวิเคราะห์ว่าบทบัญญัติทางกฎหมายที่มีอยู่สามารถรองรับลักษณะเฉพาะของ “ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อและศรัทธาทางศาสนา” ได้เพียงใด และมีปัญหาทางกฎหมายหรือช่องว่างในการตีความและการบังคับใช้ประการใด

จากประเด็นดังกล่าวจึงมีความสำคัญในเชิงวิชาการ เนื่องจาก “ความเชื่อทางศาสนา” มีลักษณะแตกต่างจากข้อมูลข้อเท็จจริงทั่วไป กล่าวคือ เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงระหว่างศรัทธา ประสบการณ์ส่วนบุคคล ความหมายทางวัฒนธรรม และการแสดงออกทางสังคม การกำหนดความรับผิดชอบทางกฎหมายจึงจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน มิใช่เพียงว่าข้อมูลนั้นจริงหรือเท็จ แต่ต้องพิจารณาถึงเจตนา ลักษณะการนำเสนอ บริบทของการสื่อสาร ผลกระทบต่อประชาชน การแสวงหาประโยชน์ และสิทธิในการสื่อสารประกอบกัน ด้วยเหตุนี้ การกำหนดขอบเขตการควบคุมที่เข้มงวดเกินไปอาจกระทบต่อเสรีภาพในการนับถือศาสนาและการแสดงความคิดเห็น ขณะที่การควบคุมที่ไม่เพียงพออาจเปิดช่องให้เกิดการหลอกลวงหรือแสวงหาประโยชน์จากศรัทธาของประชาชน ดังนั้น การศึกษานี้จึงมุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเรื่องศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเถรวาทกับปรากฏการณ์พุทธพาณิชย์และการสื่อสารผ่านระบบออนไลน์ ควบคู่กับการศึกษาบทบัญญัติของพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 รวมทั้งกฎหมายอื่นและคำพิพากษาศาลฎีกาที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาและวิเคราะห์ปัญหาการตีความและการบังคับใช้กฎหมาย ตลอดจนประเมินความเหมาะสมของกลไกทางกฎหมายในการจัดการกับการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่อและศรัทธาทางพระพุทธศาสนาในบริบทดิจิทัล ความสำคัญของการวิจัยจึงมิได้จำกัดอยู่กับการเสนอแนวทางควบคุมการเผยแพร่ข้อมูลออนไลน์ หากมุ่งพัฒนาองค์ความรู้เชิงบูรณาการระหว่างพุทธศาสนา ศึกษา นิติศาสตร์ และบริบทสังคมดิจิทัล เพื่อเสนอกรอบการพิจารณาทางกฎหมายที่สามารถสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองประชาชนจากการหลอกลวงและการแสวงหาประโยชน์จากความเชื่อ การคุ้มครองคุณค่าและความ

ศรัทธาทางพระพุทธศาสนา และการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในการสื่อสาร อันจะนำไปสู่ข้อเสนอเชิงกฎหมาย และเชิงนโยบายที่เหมาะสมกับพลวัตของสังคมดิจิทัล และเป็นฐานสำหรับการพัฒนาเทคโนโลยีทางกฎหมายที่เท่าทัน รูปแบบการสื่อสารและพุทธพาณิชย์ที่เปลี่ยนแปลงไปในอนาคต

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับศรัทธาและความเชื่อในพระพุทธศาสนา

ศรัทธา (saddhā) เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้และการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา แต่ไม่ได้หมายถึงการยอมรับโดยปราศจากการพิจารณา หากเป็นความเชื่อที่สัมพันธ์กับเหตุผล การตรวจสอบ และการพัฒนาปัญญา (พระมหาพนธ์ ฐมมาราโม, 2563) อธิบายว่า ศรัทธาเป็นความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อบนพื้นฐานของเหตุผลและความเป็นจริง โดยอาศัยทั้งปัจจัยภายนอก ได้แก่ กัลยาณมิตรหรือปรโตโมสะ และปัจจัยภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ ซึ่งช่วยให้ศรัทธาพัฒนาไปสู่ความเพียรและปัญญา (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2550) ศรัทธาเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการแสวงหาความรู้ แต่ยังไม่ถือเป็นความรู้ที่สมบูรณ์จนกว่าจะผ่านการทดสอบ ตรวจสอบ และประจักษ์ด้วยประสบการณ์และปัญญา หลักศรัทธา 4 ประการในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ (1) กัมมสัทธา ความเชื่อในกฎแห่งกรรม (2) วิปากสัทธา ความเชื่อในผลของกรรม (3) กัมมัสสกตาสัทธา ความเชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน และ (4) ตถาคตโพธิสัทธา ความเชื่อในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (พระมานพ มหาคมภีโร, 2566) หลักการเหล่านี้มิได้มุ่งสร้างความเชื่อเพียงอย่างเดียว แต่ส่งเสริมให้เกิดการประพฤติปฏิบัติและการพัฒนาปัญญา โดยศรัทธาทำหน้าที่เป็นแรงขับเคลื่อนเบื้องต้น ขณะที่ปัญญาทำหน้าที่ตรวจสอบและกำกับทิศทางของความเชื่อ การสร้างศรัทธาจึงควรมองเป็นกระบวนการ 3 ระดับ ได้แก่ การรับรู้และยอมรับเบื้องต้น การใช้เหตุผลและตรวจสอบ และการพัฒนาไปสู่ปัญญาหรือความเข้าใจที่ถูกต้อง (พระชลญาณมุนี นาคสิทธิเลิศ, 2564) แนวคิดนี้มีความสำคัญต่อบริบทสังคมดิจิทัล เพราะสื่อออนไลน์สามารถสร้างศรัทธาได้อย่างรวดเร็ว แต่ก็อาจก่อให้เกิดความเชื่อที่คลาดเคลื่อนหรือมั่วสับสน หากผู้รับสารไม่สามารถแยกแยะข้อเท็จจริง ความคิดเห็น การตีความ และข้อมูลที่มีเจตนาชักจูงได้ ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงใช้ “เหตุผล-การตรวจสอบ-ปัญญา” เป็นกลไกสำคัญในการจำแนกศรัทธาที่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนาออกจากความเชื่อที่ถูกสร้างหรือชักจูงผ่านข้อมูลดิจิทัล (อารีรัตน์ แดงอุบล, 2566)

แนวคิดเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์

พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 เป็นกฎหมายสำคัญในการกำกับการใช้ระบบคอมพิวเตอร์และข้อมูลคอมพิวเตอร์ โดยฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 24 มกราคม 2560 และมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2560 ประเด็นสำคัญต่อการศึกษาครั้งนี้คือมาตรา 14

ซึ่งได้รับการแก้ไขโดยพระราชบัญญัติฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 โดยเฉพาะมาตรา 14(1) ที่กำหนดองค์ประกอบเพิ่มเติมเกี่ยวกับการกระทำ “โดยทุจริต หรือโดยหลอกลวง” และกำหนดว่าข้อมูลดังกล่าวต้องเป็นข้อมูลที่อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชน และมีใช้การกระทำความผิดฐานหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายอาญา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนหลักการสำคัญของกฎหมายอาญา คือ การกำหนดองค์ประกอบความผิดให้มีความชัดเจนมากขึ้น และการแยกขอบเขตระหว่างความผิดเกี่ยวกับข้อมูลคอมพิวเตอร์กับความผิดฐานหมิ่นประมาทตามประมวลกฎหมายอาญา

แนวคิดการเปรียบเทียบการสร้างศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง

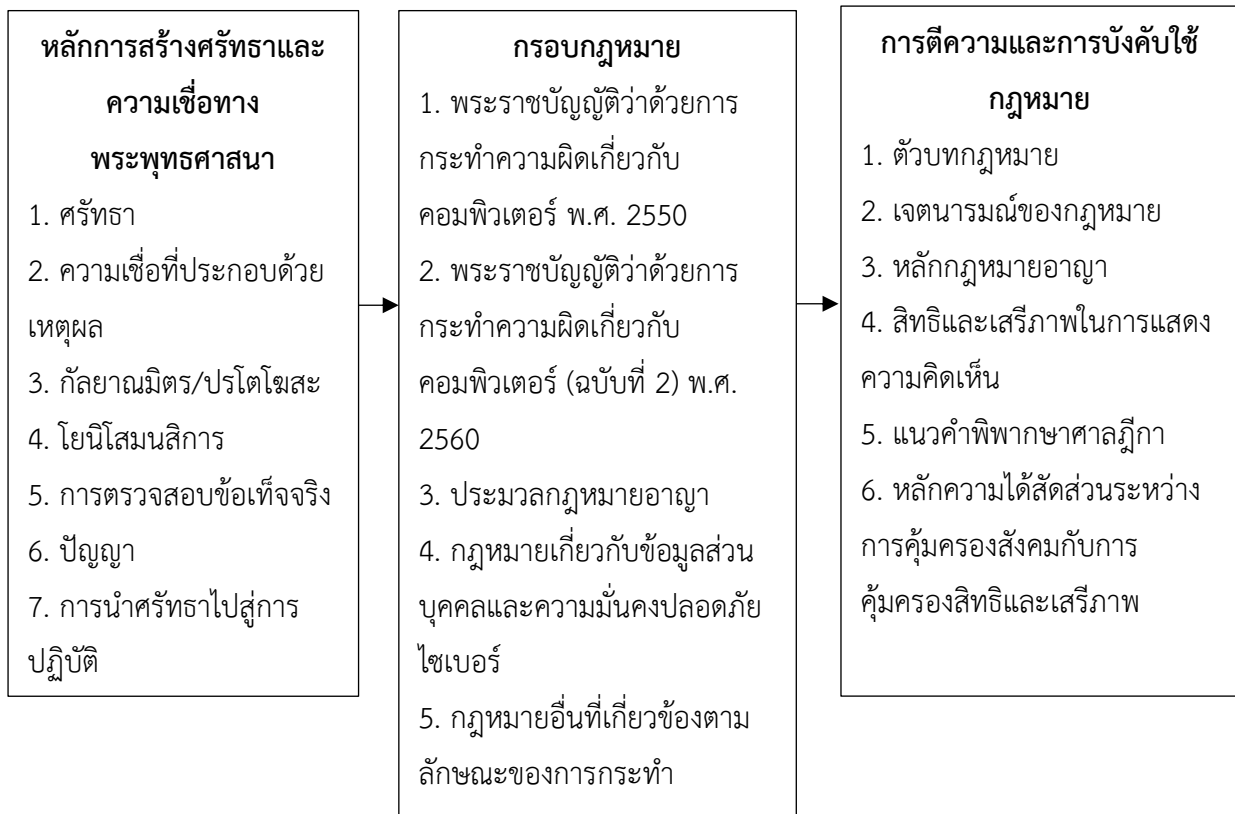
การศึกษาการสร้างศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในสังคมดิจิทัลควรพิจารณาควบคู่ทั้งมิติทางพระพุทธศาสนาและมิติทางกฎหมาย เนื่องจากการรับรู้และเผยแพร่คำสอนมิได้จำกัดอยู่เฉพาะพื้นที่ทางศาสนา แต่ขยายผ่านเว็บไซต์ สื่อสังคมออนไลน์ แพลตฟอร์มวิดีโอ และระบบสื่อสารดิจิทัล ซึ่งเอื้อต่อการเผยแพร่ข้อมูลอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง

ในทางพระพุทธศาสนา “ศรัทธา” เป็นองค์ธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาชีวิต แต่มิใช่การเชื่อโดยปราศจากการไตร่ตรอง หากควรดำเนินควบคู่กับปัญญาและการปฏิบัติ กล่าวคือ ศรัทธาเป็นจุดเริ่มต้น ขณะที่ปัญญาทำหน้าที่กำกับ ตรวจสอบ และพัฒนาความเชื่อให้ตั้งอยู่บนความเข้าใจและเหตุผล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) กระบวนการสร้างศรัทธาจึงอาจวิเคราะห์ได้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การรับรู้ข้อมูล (2) การเกิดความเชื่อหรือความเลื่อมใส (3) การพิจารณาและตรวจสอบด้วยเหตุผล และ (4) การพัฒนาไปสู่ความเข้าใจและปัญญา แนวคิดดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งในสังคมดิจิทัล ซึ่งข้อมูลอาจประกอบด้วยข้อเท็จจริง ความคิดเห็น การตีความ หรือเนื้อหาที่มุ่งจูงใจให้เกิดความเชื่อ

ขณะที่ พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2560 มิได้มุ่งสร้างศรัทธาโดยตรง แต่ทำหน้าที่กำหนดขอบเขตการใช้ระบบและข้อมูลคอมพิวเตอร์ โดยเฉพาะมาตรา 14(1) ที่กำหนดความรับผิดกรณีโดยทุจริตหรือโดยหลอกลวงนำเข้าข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่บิดเบือน ปลอม หรือเป็นเท็จ ซึ่งน่าจะก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประชาชน

ดังนั้น ทั้งสองมิติมีเป้าหมายแตกต่างกัน แต่มีจุดร่วมด้าน “ข้อมูล ความจริง ความเชื่อ เจตนา และผลกระทบ” พระพุทธศาสนามุ่งพัฒนาความเชื่อไปสู่ปัญญา ส่วนกฎหมายมุ่งกำกับการใช้ข้อมูลมิให้ก่อความเสียหายหรือความรับผิดตามกฎหมาย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่2)พ.ศ.2560รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. เพื่อศึกษากฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่2) พ.ศ.2560 รวมทั้งคำพิพากษาศาลฎีกา
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลและเปรียบเทียบการสร้างศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา กับพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่2)พ.ศ.2560และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง
4. เพื่อการได้มาซึ่งข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่2)พ.ศ.2560รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อไป

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎี หลักการทางพระพุทธศาสนา และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนวิเคราะห์ปัญหาและข้อจำกัดของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ข้อมูลผ่านระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและพัฒนากฎหมายให้มีความเหมาะสมกับบริบทของสังคมดิจิทัล

รูปแบบการวิจัย

ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพโดยมุ่งศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Documents) และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Documents) ตลอดจนใช้การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบเพื่อพิจารณาความสอดคล้อง ความแตกต่าง และข้อจำกัดของหลักเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง การดำเนินการวิจัยมุ่งเน้นการตีความและสังเคราะห์สาระสำคัญจากเอกสารอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่สามารถนำไปใช้ในการเสนอแนวทางการปรับปรุงกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายอย่างเหมาะสม

แหล่งข้อมูลและการคัดเลือกเอกสาร

แหล่งข้อมูลประกอบด้วยเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ประมวลกฎหมายพระราชบัญญัติ พระราชกฤษฎีกา กฎกระทรวง ประกาศ และระเบียบที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560

สำหรับเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ บทความวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ศรัทธาและความเชื่อ สิทธิและเสรีภาพ การสื่อสารดิจิทัล และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) พิจารณาจากความสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์การวิจัย ความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล และความเหมาะสมของเนื้อหาต่อการวิเคราะห์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกและวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis Form) ซึ่งใช้สำหรับรวบรวม จำแนก และจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นการวิจัย ประกอบด้วย แนวคิดและทฤษฎี หลักการทางพระพุทธศาสนา บทบัญญัติทางกฎหมาย ปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย และแนวทางการปรับปรุงกฎหมาย ทั้งนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลจากเอกสารหลายแหล่งก่อนนำเข้าสู่กระบวนการวิเคราะห์

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นรวบรวมบทบัญญัติและเอกสารทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา รวมถึงกฎหมายว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ แล้วจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่กำหนด บันทึกสาระสำคัญ และตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลระหว่างเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อค้นพบ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจำแนกข้อมูลออกเป็นประเด็นสำคัญ จัดหมวดหมู่ตีความ และสังเคราะห์สาระสำคัญให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นใช้การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) เพื่อพิจารณาความเหมือน ความแตกต่าง และความเหมาะสมของหลักเกณฑ์ทางกฎหมาย รวมทั้งวิเคราะห์ปัญหาและข้อจำกัดในการบังคับใช้กฎหมาย

ผลจากการวิเคราะห์นำไปสู่การสังเคราะห์ข้อค้นพบและจัดทำข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและพัฒนากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการสร้างศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการคุ้มครองศรัทธาและความเชื่อทางศาสนา การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และการกำกับดูแลการสื่อสารในสังคมดิจิทัล

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากการศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง สามารถแบ่งข้อค้นพบออกเป็น 4 ด้านหลัก

ด้าน 1 คือการปกป้องศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งพบว่าศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีรากฐานสำคัญมาจากศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาตามหลักกาลามสูตร ปฏิเสธความเชื่อที่มลายหรือการยึดติดกับอำนาจเหนือธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม บริบทสังคมดิจิทัลในปัจจุบันมีการเผยแพร่ข้อมูลเท็จ การบิดเบือนหลักคำสอน และการอ้างอิงไสยศาสตร์หรือพุทธพาณิชย์ว่าเป็นคำสอนที่ถูกต้องผ่านสื่อออนไลน์ในวงกว้าง ส่งผลให้ศรัทธาของประชาชนคลาดเคลื่อนไปจากหลักเหตุผลและกระทบต่อความเข้าใจในหลักธรรมที่แท้จริง กฎหมายควบคุมการเผยแพร่ข้อมูลสารสนเทศบนโลกออนไลน์จึงเป็นกลไกที่จำเป็นในการปกป้องศาสนามีให้ถูกบ่อนทำลาย

ด้านที่ 2 คือ ด้านการเสริมสร้างความเข้าใจทางกฎหมาย พบว่าปัญหาความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยปัจจุบันมีความคาบเกี่ยวและเชื่อมโยงกับกฎหมายอย่างแยกไม่ออก โดยเฉพาะพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำ

ความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และกฎหมายอาญา แต่ทว่าพระสงฆ์ นักเผยแผ่ธรรมะ และประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในข้อจำกัดทางกฎหมาย จึงเสี่ยงต่อการเผยแพร่ข้อมูลที่เข้าข่ายความผิดโดยไม่เจตนา การศึกษานี้ช่วยสร้างความตระหนักรู้ในเรื่องขอบเขตเสรีภาพของการแสดงความคิดเห็นและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างรับผิดชอบควบคู่กับการเคารพกฎหมาย

ด้านที่ 3 คือ ด้านการประยุกต์ใช้กฎหมายในการคุ้มครองศาสนา เนื่องด้วยโลกออนไลน์ก่อให้เกิดอาชญากรรมทางศาสนาได้อย่างรวดเร็วและไร้พรมแดน ทั้งการบิดเบือนหลักธรรมและการแสวงหาประโยชน์เชิงพาณิชย์ การวิเคราะห์ตามแนวคิดการกำหนดความรับผิดชอบทางอาญาและทฤษฎีการลงโทษระบุว่า การใช้กฎหมายควรดำเนินไปอย่างได้สัดส่วน โดยไม่มุ่งเน้นเพียงการลงโทษทางอาญา แต่ต้องให้ความสำคัญกับการป้องปราม การฟื้นฟู และการรักษาความถูกต้องของคำสอนเพื่อให้กฎหมายเป็นเครื่องมือสนับสนุนการเผยแผ่พุทธธรรมที่บริสุทธิ์

ด้านที่ 4 คือ ด้านผลกระทบต่อสังคมและจริยธรรม ซึ่งให้เห็นว่าการใช้เทคโนโลยีที่ปราศจากวิจารณญาณและจริยธรรม ก่อให้เกิดความเสื่อมถอยทางศีลธรรมและการขาดจริยอัตตัตปะในโลกดิจิทัล การเปลี่ยนศรัทธาไปสู่การมุ่งเน้นพุทธพาณิชย์ หากไม่มีการควบคุมจะส่งผลให้เกิดความแตกแยกและความเสื่อมศรัทธาในระยะยาว การวิจัยนี้จึงชี้แนวทางให้เห็นความสำคัญของการนำการสื่อสารเชิงพุทธและเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้อย่างมีสติเพื่อความสงบสุขของสังคม

2. ผลการศึกษากฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 รวมทั้งคำพิพากษาศาลฎีกา

จากการวิเคราะห์ระบบกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสถาบันศาสนาและศรัทธาของประชาชนพบว่าแม้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2560 จะไม่ได้มีบทบัญญัติว่าด้วยฐานความผิดเกี่ยวกับศาสนาไว้โดยตรง แต่ในทางปฏิบัติตัวบทกฎหมายตามมาตรา 14 และมาตรา 15 สามารถนำมาปรับใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการคุ้มครองศรัทธาได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีการนำเข้าข้อมูลคอมพิวเตอร์อันเป็นเท็จหรือข้อมูลบิดเบือนที่สร้างความเสียหายแก่ภาคประชาชน เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 67 ที่กำหนดให้รัฐมีหน้าที่อุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 206 ถึงมาตรา 208 ในหมวดความผิดเกี่ยวกับศาสนา และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พบว่ากฎหมายของประเทศไทยมีกรอบการคุ้มครองศาสนาที่เป็นระบบในหลายระดับทั้งด้านของสถาบัน ศีลธรรม และความสงบเรียบร้อย ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการเพื่อปรับใช้ในบริบทของสังคมดิจิทัลได้อย่างมีนัยสำคัญ

การศึกษายังชี้ให้เห็นถึงปัญหาสำคัญประการหนึ่ง คือการที่สังคมยังขาดความเข้าใจในความเชื่อมโยงระหว่างกฎหมายคอมพิวเตอร์ กฎหมายอาญา กฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายเฉพาะด้านศาสนา เช่น พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค จากการศึกษาวเคราะห์แนวคำพิพากษาศาลฎีกาหลายคดี พบว่าศาลยุติธรรมให้ความสำคัญกับการตีความองค์ประกอบความผิดอย่างเคร่งครัดตามหลักกฎหมายอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นการกระทำโดยเจตนา ลักษณะการกระทำที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง และ

นอกจากนี้ การนำอนุสัญญาว่าด้วยอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ ค.ศ.2001 มาเป็นเกณฑ์เปรียบเทียบ ยังช่วยย้ำเตือนให้เห็นว่ากฎหมายดิจิทัลของไทยต้องพัฒนาไปในทิศทางที่รักษาสมดุลระหว่างการปราบปรามอาชญากรรมกับการเคารพหลักนิติรัฐและเสรีภาพของประชาชน ผลกระทบต่อสังคมและจริยธรรมจากการใช้เทคโนโลยีโดยขาดสติส่งผลให้เกิดการแสวงประโยชน์จากศรัทธาในเชิงพาณิชย์และการโฆษณาว่าตมุงคลเกินจริง เป้าหมายของกฎหมายคอมพิวเตอร์และกฎหมายที่เกี่ยวข้องจึงมิใช่เพียงการลงโทษผู้กระทำความผิด แต่มีบทบาทในการสร้างบรรทัดฐานภายนอกเพื่อควบคุมพฤติกรรมมิชอบในสังคมดิจิทัล ซึ่งจะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้บรรทัดฐานจริยธรรมภายในตามหลักพระธรรมวินัยมีความเข้มแข็งและนำไปสู่ความสงบสุขของสังคมไทยอย่างยั่งยืน

4. ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่2) พ.ศ.2560 รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อไป

จากข้อค้นพบและสภาพปัญหาที่ได้จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และพัฒนาเป็นข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้การคุ้มครองพระพุทธศาสนาในสังคมดิจิทัลมีประสิทธิภาพสูงสุด สอดคล้องกับหลักนิติรัฐ และสนับสนุนการสร้างศรัทธาที่ตั้งอยู่บนปัญญา โดยมีข้อเสนอแนะแยกตามประเด็นข้อกฎหมายดังนี้

ข้อเสนอแนะประการแรก เสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่2) พ.ศ.2560 ในมาตรา 14 เนื่องจากบทบัญญัติกฎหมายเดิมในมาตรา 14 ตั้งแต่อนุมาตรา 1 ถึงอนุมาตรา 5 บัญญัติควบคุมการนำเข้าข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่บิดเบือน ปลอม หรือเป็นเท็จที่ก่อความเสียหายต่อประชาชน ความมั่นคงปลอดภัยของประเทศ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การก่อการร้าย และข้อมูลลามกรวมถึงการส่งต่อข้อมูลดังกล่าว แต่บทบัญญัติดังกล่าวยังไม่ได้มีการระบุถึงกรณีการเผยแพร่ข้อมูลเท็จหรือบิดเบือนที่ส่งผลกระทบต่อความเชื่อและศรัทธาทางศาสนาเป็นการเฉพาะ ส่งผลให้การบังคับใช้กฎหมายในคดีที่เกี่ยวข้องกับการบิดเบือนหลักธรรมวินัยและการใช้ศาสนาแสวงหาผลประโยชน์ต้องอาศัยการตีความเชิงขยายที่กว้างเกินไป ซึ่งอาจขัดต่อหลักนิติรัฐ ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 14 โดยเพิ่มอนุมาตรา 6 กำหนดความผิดแก่ผู้ที่นำเข้าสู่ระบบคอมพิวเตอร์ การโฆษณาหรือเผยแพร่ข้อมูลคอมพิวเตอร์โดยหลอกลวงผู้อื่นด้วยการแสดงข้อความอันเป็นเท็จ หรือปกปิดข้อความจริงซึ่งควรบอกให้แจ้ง หรือข้อความอันมีอาจพิสูจน์ความจริงได้ และโดยการหลอกลวงดังวานั้นได้ไปซึ่งทรัพย์สินจากผู้ถูกหลอกลวงหรือบุคคลที่สามอันเกี่ยวกับความศรัทธาทางศาสนาโดยประการที่น่าจะก่อให้เกิดความเสียหาย การเพิ่มบทบัญญัตินี้จะช่วยให้อกฎหมายคอมพิวเตอร์มีความชัดเจนและมีประสิทธิภาพในการคุ้มครองมิติทางศาสนาโดยไม่ขยายขอบเขตทางอาญาจนเกินสมควร

ข้อเสนอแนะประการที่ 2 เสนอให้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่2) พ.ศ.2560 ในมาตรา 15 ซึ่งบทบัญญัติเดิมกำหนดให้ผู้ให้บริการที่ให้ความร่วมมือยินยอม หรือรู้เห็นเป็นใจให้มีการกระทำความผิดตามมาตรา 14 ต้องรับโทษเช่นเดียวกับผู้กระทำความผิด และให้รัฐมนตรีออกประกาศกำหนดขั้นตอนการแจ้งเตือนและการระงับการแพร่หลายของข้อมูล หากผู้ให้บริการปฏิบัติตามประกาศย่อมพ้นจากความรับผิด ปัญหาตามผลการวิจัยพบว่า ผู้ให้บริการแพลตฟอร์มออนไลน์ในปัจจุบันยังขาดหน้าที่เชิงรุกในการตรวจสอบหรือระงับเนื้อหาที่บิดเบือนหลักคำสอนทางศาสนา ทำให้ข้อมูล

สารสนเทศที่ทำลายศรัทธาแพร่กระจายไปอย่างรวดเร็ว ผู้วิจัยจึงเสนอให้เพิ่มบทบัญญัติในมาตรา 15 วรรคสอง กำหนดหน้าที่ของผู้ให้บริการเพิ่มเติมว่า ในกรณีที่ข้อมูลคอมพิวเตอร์ตามมาตรา 14 เป็นข้อมูลที่กระทบต่อศาสนา ศีลธรรมอันดี หรือศรัทธาของประชาชน ผู้ให้บริการต้องดำเนินการตรวจสอบ ระงับ หรือถอดถอนข้อมูลดังกล่าวโดยไม่ชักช้าเมื่อได้รับแจ้งหรือปรากฏเหตุอันควรสงสัย เพื่อให้เกิดกลไกในเชิงป้องกันและป้องปรามมากกว่าการมุ่งเน้นการลงโทษเยียวยาในภายหลัง

ข้อเสนอแนะประการที่ 3 เสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 โดยเพิ่มบทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้สื่อดิจิทัล เนื่องจากกฎหมายคณะสงฆ์ฉบับเดิมยังไม่มีบทบัญญัติที่เป็นการเฉพาะในการควบคุมหรือวางแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านระบบอินเทอร์เน็ตและสื่อดิจิทัล ผลการวิจัยชี้ว่าข้อจำกัดนี้ทำให้พระสงฆ์และผู้เผยแพร่ธรรมะบางส่วนขาดแนวทางปฏิบัติทางกฎหมายที่ชัดเจน จนอาจนำไปสู่การแสดงความคิดเห็นหรือเผยแพร่เนื้อหาที่คลาดเคลื่อนจากพุทธธรรมและสุ่มเสี่ยงต่อการละเมิดกฎหมายคอมพิวเตอร์โดยไม่มีเจตนา ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการเพิ่มหมวดหรือมาตราใหม่ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยบัญญัติให้ชัดเจนว่าการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือระบบคอมพิวเตอร์ต้องเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย หลักศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา และต้องไม่ขัดต่อกฎหมายว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง การปรับปรุงนี้จะช่วยให้เกิดการบูรณาการเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบระหว่างกฎหมายฝ่ายศาสนจักรและกฎหมายดิจิทัลของบ้านเมือง ส่งผลให้การเผยแพร่พระพุทธศาสนาบนโลกออนไลน์เป็นไปอย่างถูกต้อง สงบเรียบร้อย และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

อภิปรายผล

1. จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2560 รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบข้อค้นพบสำคัญ 4 ด้าน คือ ด้านการปกป้องศรัทธาในพระพุทธศาสนา ด้านการเสริมสร้างความเข้าใจทางกฎหมาย ด้านการประยุกต์ใช้กฎหมายในการคุ้มครองศาสนา และด้านผลกระทบต่อสังคมและจริยธรรม โดยพบว่าศรัทธาในพระพุทธศาสนาเกรงว่ามีรากฐานมาจากศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาตามหลักกาลามสูตร ปฏิเสธความเชื่อที่มั่วมาย แต่บริบทสังคมดิจิทัลกลับมีการเผยแพร่ข้อมูลเท็จและการอ้างอิงไสยศาสตร์หรือพุทธพาณิชย์ผ่านสื่อออนไลน์ กฎหมายควบคุมข้อมูลสารสนเทศจึงเป็นกลไกภายนอกที่จำเป็น ขณะเดียวกัน พระสงฆ์และประชาชนยังขาดความเข้าใจข้อจำกัดทางกฎหมาย จึงเสี่ยงต่อการกระทำความผิดโดยไม่เจตนา การใช้กฎหมายอาญาควรดำเนินไปอย่างได้สัดส่วน มุ่งเน้นการป้องปรามและฟื้นฟูมากกว่าการลงโทษเพื่อแก้แค้น เพื่อสร้างบรรทัดฐานจริยธรรมในโลกดิจิทัล ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ศรัทธาในยุคดิจิทัลถูกท้าทายด้วยกระแสนิยมพุทธพาณิชย์และการสื่อสารไร้พรมแดน ซึ่งหากขาดการควบคุมทางกฎหมายที่มีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสถาบันศาสนาและศีลธรรมอันดีของประชาชน ลำพังเพียงมาตรการทางธรรมวินัยหรือจริยธรรมภายในใจไม่เพียงพอต่อการยับยั้งอาชญากรรมทางศาสนาบนโลกออนไลน์ที่เกิดขึ้นอย่าง

รวดเร็ว ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติคุณ บุญเกตุ ที่พบว่า ปรากฏการณ์การใช้สื่อออนไลน์ในเชิงลบและการสร้างกระแสข่าวสารที่บิดเบือนทางศาสนาสร้างความเสื่อมเสียต่อศรัทธาและเป็นประเด็นท้าทายต่อความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏในบทความวิจัยเรื่อง "การโฆษณาชวนเชื่อและการสร้างข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาในสื่อสังคมออนไลน์: ผลกระทบและแนวทางการป้องกัน" (กิตติคุณ บุญเกตุ, 2565) และสอดคล้องกับแนวคิดของ อาริรัตน์ แดงอุบล ที่ชี้ว่า ท่ามกลางสังคมที่มีการใช้เทคโนโลยีอย่างหลากหลาย การคุ้มครองป้องกันภัยคุกคามทางพระพุทธศาสนาบนโลกไซเบอร์จำเป็นต้องอาศัยกลไกและมาตรการที่มีประสิทธิภาพเข้ามาขับเคลื่อนเพื่อประคับประคองและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางศีลธรรมให้แก่ประชาชน (อาริรัตน์ แดงอุบล, 2566)

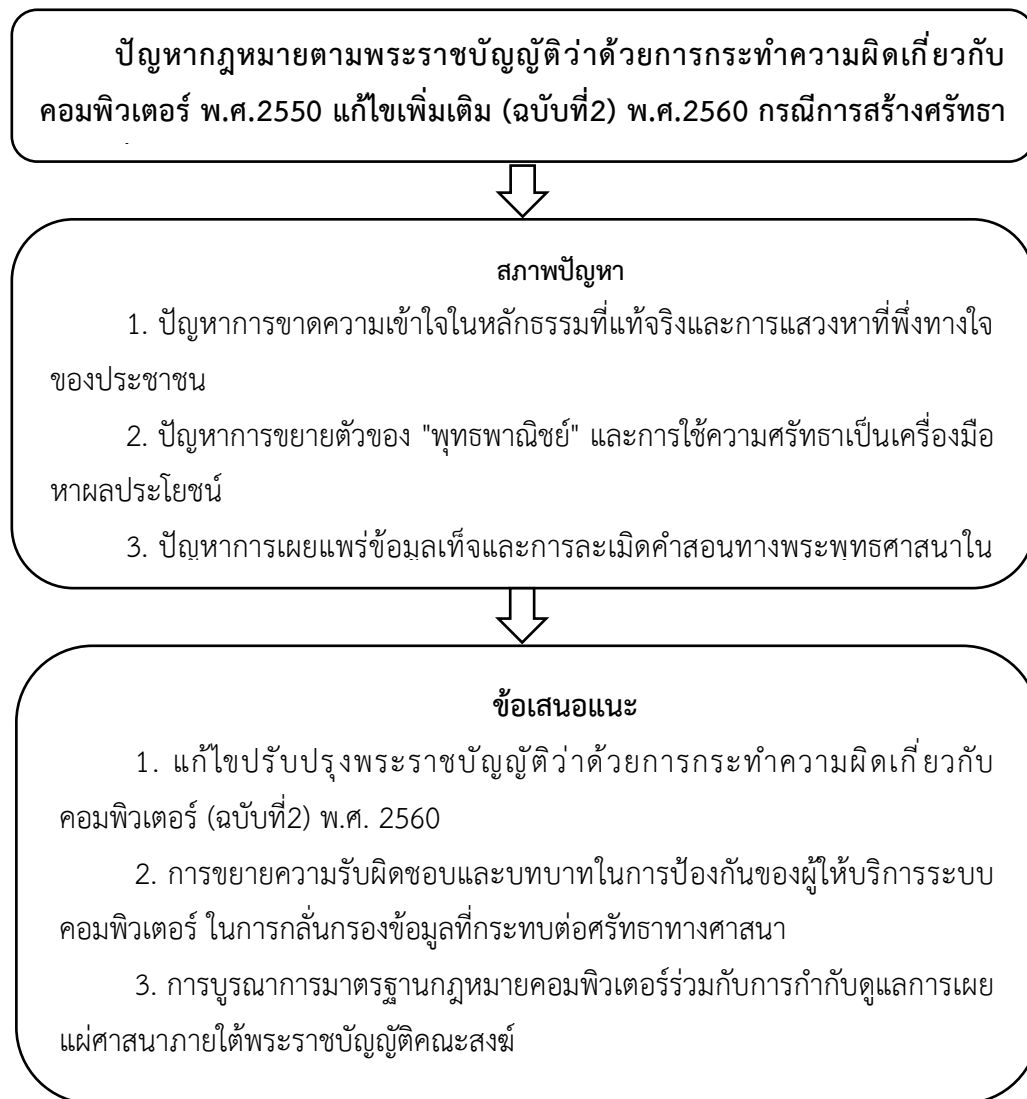
2. จากการศึกษากฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่2) พ.ศ.2560 รวมทั้งคำพิพากษาศาลฎีกา พบว่าแม้กฎหมายคอมพิวเตอร์ไม่ได้มีบทบัญญัติว่าด้วยฐานความผิดเกี่ยวกับศาสนาโดยตรง แต่ในทางปฏิบัติสามารถนำตัวบทกฎหมายตามมาตรา 14 และมาตรา 15 มาปรับใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการคุ้มครองศรัทธาได้ โดยเฉพาะกรณีการนำเข้าข้อมูลอันเป็นเท็จหรือบิดเบือนที่สร้างความเสียหายแก่ประชาชน เมื่อบูรณาการร่วมกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 มาตรา 67 ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 206 ถึงมาตรา 208 และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พบว่าประเทศไทยมีการอุปการคุ้มครองศาสนาที่เป็นระบบในหลายระดับ นอกจากนี้ จากการศึกษาแนวคำพิพากษาศาลฎีกาพบว่า ศาลยุติธรรมให้ความสำคัญกับการตีความองค์ประกอบความผิดอย่างเคร่งครัดตามหลักกฎหมายอาญา โดยเฉพาะประเด็นการกระทำโดยเจตนา ลักษณะที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง และการแยกแยะระหว่างฐานความผิดตามกฎหมายคอมพิวเตอร์กับความผิดฐานหมิ่นประมาท อีกทั้งเมื่อนำอนุสัญญาของสภายุโรปว่าด้วยอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ ค.ศ.2001 (Budapest Convention) มาเป็นกรอบวิเคราะห์ยิ่งทำให้เห็นแนวทางว่าการบังคับใช้กฎหมายต้องชัดเจน ไม่ขยายความผิดเกินขอบเขต และต้องคงไว้ซึ่งการเคารพหลักสิทธิเสรีภาพตามหลักนิติรัฐ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า โครงสร้างกฎหมายไทยมีบทบัญญัติที่เอื้อต่อการคุ้มครองสถาบันศาสนาอยู่แล้ว แต่ปัญหาอยู่ที่ช่องว่างในการบังคับใช้และการตีความที่ยังขาดความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบระหว่างกฎหมายดิจิทัลและกฎหมายเฉพาะด้านศาสนา การที่ศาลฎีกาตีความองค์ประกอบความผิดอย่างเคร่งครัด ถือเป็นหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน แต่ในขณะเดียวกันก็อาจเป็นข้อจำกัดในการเอาผิดกับผู้ที่ฉ้อฉลหลอกลวงศรัทธาในรูปแบบใหม่ๆ ที่อาศัยความแนบเนียนทางเทคโนโลยี ผลการวิจัยในส่วนนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ เอกพงษ์ สารน้อย ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายควบคุมการโฆษณาและการแสวงหาประโยชน์จากความเชื่อ โดยระบุว่าพฤติการณ์พุทธพาณิชย์ในปัจจุบันมีลักษณะก้ำกึ่งระหว่างการเผยแผ่ความเชื่อกับการหลอกลวง ซึ่งยากแก่การที่ตัวบทกฎหมายอาญาทั่วไปจะเอาผิดได้อย่างทั่วถึง หากขาดการตีความที่เท่าทันต่อเทคโนโลยี (เอกพงษ์ สารน้อย, 2564)

3. จากการศึกษาวิเคราะห์ผลและเปรียบเทียบการสร้างศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่2) พ.ศ.2560 และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง พบว่าศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นการใช้ปัญญาตามหลักกาลามสูตร แต่ในสังคมดิจิทัลกลับ

ถูกทำลายด้วยการโฆษณาพุทธพาณิชย์ที่ทำลายระบบความคิดเชิงเหตุผล การใช้มาตรา 14 และมาตรา 15 มาควบคุมพฤติกรรมการนำเข้าข้อมูลบิดเบือนจึงเป็นเครื่องมือภายนอกที่จำเป็นเพื่อเปิดพื้นที่ให้ศรัทธาที่ถูกต้องเติบโต การศึกษาเปรียบเทียบสะท้อนว่า การตีความของศาลฎีกาที่ให้ความสำคัญกับ "เจตนา" สอดคล้องอย่างยิ่งกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่า "เจตนาคือกรรม" อย่างไรก็ตาม การบังคับใช้กฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่งเพียงลำพังย่อมไม่เกิดประสิทธิภาพสูงสุด จำต้องอาศัยการประสานกฎหมายร่วมกันแบบบูรณาการ ทั้งกฎหมายคอมพิวเตอร์ ประมวลกฎหมายอาญา กฎหมายเฉพาะด้านศาสนา และกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค โดยการบังคับใช้ต้องได้สัดส่วนเพื่อรักษาสมดุลระหว่างการปราบปรามอาชญากรรมไซเบอร์กับการเคารพหลักนิติรัฐและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น เพื่อให้กฎหมายทำหน้าที่สร้างบรรทัดฐานภายนอกที่ช่วยสนับสนุนบรรทัดฐานจริยธรรมภายในตามหลักพระธรรมวินัย ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงความลงตัวของหลักการระหว่างพุทธศาสตร์และนิติศาสตร์ในเรื่องของเจตนา แต่ในทางปฏิบัติสะท้อนว่า ลำพังเพียงอำนาจรัฐ หรืออำนาจแห่งธรรมวินัยไม่สามารถแก้ไขปัญหาวิกฤตศรัทธาในโลกออนไลน์ได้โดยอิสระ จำเป็นต้องมีการผสมผสานสัมพันธ์ โดยใช้กฎหมายบ้านเมืองเป็นเครื่องมือคัดกรองและสกัดกั้นข้อมูลขยะ เพื่อปกป้องพื้นที่ให้แก่เนื้อหาธรรมะที่บริสุทธิ์ ผลการวิจัยประเด็นการประสานกลไกทางสังคมและกฎหมายนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมานพ มหาคมภิโร ที่นำเสนอแนวคิดบูรณาการไว้ในวิจัยเรื่อง "การบูรณาการกฎหมายคอมพิวเตอร์กับมาตรการทางสังคมเพื่อป้องกันภัยคุกคามทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล" ซึ่งชี้ว่า การแก้ไขปัญหาการบิดเบือนข้อมูลและการละเมิดคุณค่าทางศาสนาบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ไม่อาจพึ่งพาเพียงมาตรการทางกฎหมายที่มุ่งเน้นการลงโทษอย่างรุนแรงเพียงอย่างเดียว แต่ต้องใช้กระบวนการทางพุทธธรรมและการมีส่วนร่วมของภาคสังคมควบคู่ไปกับการบังคับใช้กฎหมายดิจิทัลที่ได้สัดส่วน เพื่อรักษาเสรีภาพควบคู่กับความสงบสุขของสังคม (พระมานพ มหาคมภิโร, 2566)

4. จากการศึกษาเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเสนอแนะในการแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องต่อไป ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อเสนอแนะเป็น 3 ประการสำคัญ คือ (1) เสนอแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 14 โดยเพิ่มอนุมาตรา 6 เพื่อกำหนดความผิดเป็นการเฉพาะแก่ผู้ที่นำเข้าข้อมูลคอมพิวเตอร์โฆษณาหลอกลวงเกี่ยวกับความศรัทธาทางศาสนาเพื่อแสวงหาทรัพย์สินโดยมิชอบ เพื่อลดการตีความเชิงขยายที่กว้างเกินไปและให้สอดคล้องกับหลักนิติรัฐ (2) เสนอแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 15 วรรคสอง เพื่อกำหนดหน้าที่เชิงรุกให้แก่ผู้ให้บริการแพลตฟอร์มออนไลน์ในการตรวจสอบ ระวัง หรือถอดถอนข้อมูลที่กระทบต่อศาสนา ศีลธรรมอันดี หรือศรัทธาของประชาชนโดยไม่ชักช้าเมื่อได้รับแจ้ง เพื่อเป็นกลไกเชิงป้องกันมากกว่าการรอลงโทษเยียวยาภายหลัง และ (3) เสนอแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 โดยบัญญัติเพิ่มหมวดหรือมาตราใหม่เกี่ยวกับการใช้สื่อดิจิทัล เพื่อวางแนวทางการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านระบบคอมพิวเตอร์ให้ชัดเจนตามหลักพระธรรมวินัยและไม่ละเมิดกฎหมายของบ้านเมือง (ชำนาญ เกิดประกอบ, 2564)

องค์ความรู้จากการวิจัย

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนภาพที่ 2 องค์ความรู้จากการวิจัยสะท้อนว่า ปัญหาหลักมี 4 ประการ ได้แก่ ประชาชนขาดความเข้าใจหลักธรรมและพึ่งพาวัตถุมงคล การขยายตัวของพุทธพาณิชย์และการแสวงหาประโยชน์จากศรัทธา การเผยแพร่ข้อมูลเท็จหรือบิดเบือนคำสอนผ่านสื่อดิจิทัล และข้อจำกัดของกฎหมายในการคุ้มครองศาสนาออนไลน์ งานวิจัยจึงเสนอ 3 มาตรการสำคัญ คือ ปรับปรุงกฎหมายคอมพิวเตอร์ให้กำหนดความผิดฐานหลอกลวงลวงล้าความศรัทธาทางศาสนา เพิ่มความรับผิดชอบเชิงรุกของผู้ให้บริการในการตรวจสอบและระงับข้อมูลที่ก่อความเสียหาย และบูรณาการกฎหมายคอมพิวเตอร์กับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพื่อสร้างระบบคุ้มครองศาสนาออนไลน์ที่ชัดเจน มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับพระธรรมวินัย

สรุป

ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับการบังคับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 พบว่า การเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับศาสนาในสังคมดิจิทัลเป็นประเด็นที่มีความซับซ้อน เนื่องจากเกี่ยวข้องกับการคุ้มครองศรัทธาและความเชื่อทางศาสนา ศีลธรรมอันดีของประชาชน ตลอดจนสิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การกำหนดขอบเขตความรับผิดทางกฎหมายจึงจำเป็นต้องสร้างสมดุลระหว่างการคุ้มครองคุณค่าทางสังคมกับการรับรองเสรีภาพของบุคคลภายใต้หลักนิติธรรม ประการแรกชี้ให้เห็นว่า ศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนามีมิติทั้งทางศาสนา สังคม และวัฒนธรรม ขณะที่เทคโนโลยีดิจิทัลทำให้การเผยแพร่ข้อมูลสามารถเข้าถึงสาธารณชนได้อย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ดังนั้น การบิดเบือนข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อความเข้าใจและความสัมพันธ์ทางสังคม อย่างไรก็ตาม การแสดงความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ หรือการตีความหลักศาสนาที่แตกต่างกันไม่ควรถูกถือเป็นความผิดทางอาญาโดยอัตโนมัติ หากมิได้ก่อให้เกิดความเสียหายหรือภัยอันตรายที่กฎหมายจำเป็นต้องเข้าไปคุ้มครอง ประการที่สองและสามพบว่า แม้กฎหมายไทยและแนวทางระหว่างประเทศจะมีหลักในการรับมือกับอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ แต่กฎหมายไทยยังมีประเด็นเกี่ยวกับความชัดเจนขององค์ประกอบความผิดและการตีความข้อมูลที่อาจกระทบต่อศาสนาและศีลธรรม โดยเฉพาะการแยกแยะระหว่างการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริตกับการเผยแพร่ข้อมูลเท็จหรือบิดเบือนที่ก่อให้เกิดความเสียหาย ทั้งนี้ Budapest Convention ค.ศ. 2001 เป็นกรอบสำคัญด้านความร่วมมือระหว่างประเทศเกี่ยวกับอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ แต่การกำหนดข้อจำกัดต่อการแสดงความคิดเห็นยังต้องคำนึงถึงหลักความจำเป็นและความได้สัดส่วน ประการที่สี่จึงเสนอให้ปรับปรุงหลักเกณฑ์ทางกฎหมายให้มีความชัดเจน คาดหมายได้ และสามารถบังคับใช้ได้อย่างสม่ำเสมอ โดยพิจารณาลักษณะข้อมูล เจตนา บริบทของการเผยแพร่ และความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงหรือมีแนวโน้มเกิดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ การกำหนดความรับผิดทางอาญาควรเป็นมาตรการที่จำเป็น และได้สัดส่วนกับความรุนแรงของการกระทำ

ในเชิงวิชาการ งานวิจัยนี้เสนอกรอบการวิเคราะห์ที่เชื่อมโยงศรัทธาและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา กฎหมายอาญาทางเทคโนโลยี และเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเข้าด้วยกัน โดยเสนอว่าการคุ้มครองความเชื่อทางศาสนาในสังคมดิจิทัลควรมุ่งพิจารณา “ความเสียหายที่เป็นรูปธรรม” มากกว่าความไม่เห็นด้วยต่อเนื้อหาเพียงอย่างเดียว องค์ความรู้นี้สามารถใช้เป็นฐานสำหรับการพัฒนากฎหมายและการวิจัยด้านกฎหมายดิจิทัล กฎหมายอาญา สิทธิเสรีภาพ และการกำกับดูแลเนื้อหาออนไลน์ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัลร่วมสมัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. การเพิ่มเติมมาตรา 14 เพื่อกำหนดความผิดเกี่ยวกับการหลอกลวงที่อาศัยความศรัทธาทางศาสนา
2. การเพิ่มเติมหน้าที่ของผู้ให้บริการตามมาตรา 15 เพื่อให้มีมาตรการตรวจสอบ ระวัง หรือถอดถอนข้อมูล
3. การเพิ่มเติมหลักเกณฑ์ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เกี่ยวกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายของต่างประเทศเกี่ยวกับการหลอกลวงออนไลน์ที่อาศัยความเชื่อหรือศรัทธาทางศาสนา
2. ศึกษาความเหมาะสมของการกำหนดขอบเขตคำว่า “กระทบต่อศาสนา ศีลธรรมอันดี หรือศรัทธาของประชาชน” เพื่อป้องกันการตีความกฎหมายกว้างเกินไป
3. ศึกษาบทบาทและความรับผิดชอบของแพลตฟอร์มดิจิทัล ตลอดจนกระบวนการแจ้งและนำข้อมูลออก (notice and takedown)
4. ศึกษาความสมดุลระหว่างการคุ้มครองศรัทธาทางศาสนากับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและเสรีภาพในการสื่อสาร
5. ศึกษากลไกการบังคับใช้กฎหมายและปัญหาในการพิสูจน์องค์ประกอบความผิดในทางปฏิบัติ

เอกสารอ้างอิง

- กิตติคุณ บุญเกิด. (2565). การโฆษณาชวนเชื่อและการสร้างข่าวปลอมทางพระพุทธศาสนาในสื่อสังคมออนไลน์: ผลกระทบและแนวทางการป้องกัน. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 10(3), 1015-1028.
- ชำนาญ เกิดประกอบ. (2564). แนวทางการปฏิรูปกฎหมายและการบริหารจัดการกิจการพระพุทธศาสนาไทยในสังคมยุคดิจิทัล. *วารสารมหาจุฬาริชาการ*, 8(2), 184-198.
- พระครูปลัดปัญญาวรรณ. (2563). *พุทธสันติวิธี: บูรณาการหลักการศึกษาทางศาสนากับการใช้สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างสร้างสรรค์ (รายงานการวิจัย)*. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระชลญาณมุนี นาคสิทธิเลิศ. (2564). ปรากฎการณ์ทางความเชื่อของคนไทยในยุคปัจจุบัน. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 10(3), 250-265.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2550). แนวทางการปฏิรูปกฎหมายและการบริหารจัดการคณะสงฆ์ไทยในยุคเปลี่ยนผ่าน. *วารสารพุทธจักร*, 61(5), 12-28.

ศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย
Thai Journal Citation Index Center

- พระมานพ มหาคมภีโร. (2566). การบูรณาการกฎหมายคอมพิวเตอร์กับมาตรการทางสังคมเพื่อป้องกันภัยคุกคามทางพระพุทธศาสนาในยุคดิจิทัล. *วารสารพุทธจักร*, 77(4), 85-99.
- พระมหาดินัย ธมมาราโม. (2563). วิเคราะห์เรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 9(3).
- พระสรพจน์ ปญฺาโร. (2565). การบูรณาการหลักศรัทธาเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต. *วารสารปัญญาลิขิต*, 1(2), 52-54.
- พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำความผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560. *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 134 ตอนที่ 10 ก, 24 มกราคม 2560.
- วีรยุทธ เกิดในมงคล. (2565). มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมพุทธพาณิชย์ผ่านระบบออนไลน์. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 15(2), 115-132.
- สุริยา งามประเสริฐ. (2564). แนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาการเผยแพร่ข้อมูลเท็จทางพระพุทธศาสนาในสื่อสังคมออนไลน์. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์*, 8(5), 112-125.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- อารีรัตน์ แดงอุบล. (2566). แนวทางการป้องกันภัยคุกคามทางพระพุทธศาสนาบนโลกไซเบอร์ในยุคสังคมดิจิทัล. *วารสารธรรมทัศน์*, 23(1), 225-238.
- เอกพงษ์ สารน้อย. (2564). มาตรการทางกฎหมายในการควบคุมพุทธพาณิชย์และการแสวงหาประโยชน์จากความเชื่อผ่านระบบคอมพิวเตอร์. *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง*, 4(2), 112-127.
- Agarwal, R., & Jones, W. J. (2022). Social media's role in the changing religious landscape of contemporary Bangkok. *Religions*, 13(5), 421. <https://doi.org/10.3390/rel13050421>
- Iamkhorpong, P., & Kosuta, M. (2022). The relationship between Buddhist and animist amulets in contemporary Thailand: Phra Khrueng and Khrueng Rang. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 43(1), 53–59. <https://doi.org/10.34044/j.kjss.2022.43.1.07>
- Naepimai, N., & Chaisingkananont, S. (2023). Globalizing Thai amulets: The Chinese-Singaporean role in commoditizing objects of faith. *Inter-Asia Cultural Studies*, 24(5), 898–912. <https://doi.org/10.1080/14649373.2023.2242154>
- Srichampa, S. (2014). Thai amulets: Symbol of the practice of multi-faiths and cultures. In *Contemporary socio-cultural and political perspectives in Thailand* (49–64). Springer. https://doi.org/10.1007/978-94-007-7244-1_3